

Research Paper

The emergence of cartel parties reflects the challenge between people and elites in liberal democracy

khosro Shamsaei: PhD student, Department of Political Science, Shahreza Branch, Islamic Azad University, Shahreza, Iran

Rasul Berjisian*: Assistant Professor of Philosophy Department of Farhangian University

Seyed Saeed Mirtrabi Hosseini: Assistant Professor, Department of International Relations, Kharazmi University, Tehran, Iran

Received: 2023/04/08 **PP** 57-70 **Accepted:** 2023/05/28

Abstract

Liberal democracy with a heterogeneous combination of individualistic liberalism and collectivist democracy and by preferring the interests of the individual over the interests of the collective has exposed itself to several crises, including the political crisis. This article analyzes the data with a library and survey method, as well as, with a qualitative method and with a descriptive-analytical approach and within the frame of the "Thomas Spragens" crisis theory and it's trying to express that, firstly, this political system is facing a political crisis of the type of distribution crisis [expression of disorder] of which the emergence of cartel and monopolistic parties is one of this signs [a sign of disorder]. This crisis is the result of the conflict of interests between the declared votes (The people) and the executive heads (The ruling elites) [the cause of disorder] and the way out of it is to reforming the political structure of power through the declaration of the role of the elites at the head of democracy by following the example of the power structure and especially the role and position of the "velayat-e -faghih" at the head of the religious democracy system [solution].

Keywords: Liberal Democracy, Cartel Parties, Velayat-e-Faghih, Religious Democracy.

Citation: Shamsaei, Kh., Berjisian, R., Mirtrabi Hosseini, S.(2023). **The emergence of cartel parties reflects the challenge between people and elites in liberal democracy.** *Journal of Society and Politics*, Vol 1, No 1, Shiraz, PP 57-70.

Extended Abstract

Introduction

Liberal democracy, a combination of liberalism and democracy, is marked by contradictions. Presently, these conflicts have led to a political crisis. The article examines the description and expression of irregularities, factors, symptoms, and causes of disorder. It proposes a solution to overcome this disorder based on the model of religious democracy and the principle of velayat al-faqih. There are three points of agreement: first, there is no compatibility between liberalism and democracy; second, this inconsistency has resulted in a conflict of interests between the people and the elites; third, resolving this conflict requires minimizing the people's vote and maximizing the executive power of the elites. One sign of the political crisis is the emergence of cartel parties, aiming to maintain a balanced political system favoring the elites. The article aims to highlight the inefficiency of liberal democracy in addressing the political crisis and emphasizes the need to reform the power structure by defining the role and position of qualified elites. This approach is referred to as religious democracy, based on the principle of religious authority.

Methodology

This article utilizes both library research and survey methods, along with a qualitative approach, employing a descriptive-analytical framework within the context of Thomas Spriggans' crisis theory to analyze the data.

Results and discussion

In the current political system, liberalism and democracy are combined in a heterogeneous and conflicting manner. In this system, the elites lead democracy on behalf of the people, and their rule is practical rather than declarative. These conditions create a clash of interests between the people's votes and the actions of the ruling elite.

The parties have transformed into governmental, cartel-like, and monopolistic entities, serving the ruling elites. Parties are seen as tools for gaining power, and according to some, they play a role in political pluralism. In the West, political parties are considered

integral to liberal democratic systems. However, some argue that parties have not fully met the needs and expectations and are viewed as obstacles to political pluralism.

Historically, criticisms have been raised against the formation of political parties in France and America. In the 19th century, factionalism, civil society, and democracy flourished, but skepticism towards political parties persisted. The iron law theory of oligarchy and self-centered political parties has been subject to criticism. The emergence of oligarchy within party organizations and the dominance of the minority over the majority are seen as inevitable.

Over time, parties become focused on their own goals and interests. Criticisms of political partisanship continued into the 20th century, with proponents of democracy and mass parties. Some parties are banned in Western democracies.

The monopolistic role of political parties in Western systems leads to a decrease in political competition and diversity, as parties consolidate power. The concentration of power in the hands of ruling parties jeopardizes equal opportunities. Some argue that partisanship can escalate into civil war and suggest maintaining competition and not accepting the dominance of any single party.

Conclusion

In the most optimistic state, all forms and models of secular democracy can be considered a type of "democracy" where a group of real and legal elites make decisions under the guise of people's votes, leading the democracy. It is evident that in such a system, where the head of democracy is practical, the power structure is not truly democratic but rather led by party leaders and elitists. In all forms and models of democracy, the physical rule of a few elites at the helm of democracy is an undeniable and inevitable reality because the masses are incapable of performing specialized tasks. In liberal democracy, due to the belief in the "primacy of the individual," the scales of justice are consistently tilted in favor of the individual and, in practice, in favor of individuals with special positions and power. The collective

interests of the people are prioritized after individual interests. This improper prioritization allows a minority with power and wealth to benefit the most from this situation, consistently placing themselves at the "head of democracy."

Since the rule of elites is practical within the democracy, the power structure and the nature of the elites become two factors that create the foundation for a conflict of interests between the declared votes of the people and the practical leaders, i.e., the ruling elites.

This conflict between the people and the elites has led to a political crisis known as a distribution crisis within the system. The emergence of cartel parties is one of the significant indications of this crisis in the socio-political realm. The solution to this crisis lies in reforming the power structure through transparency in the leadership of democracy

and also reforming the nature of the elites by following the example of the role and position of the legal guardian in religious democracy. In religious democracy, firstly, democracy adheres to declarative principles. Secondly, in addition to knowledge, the head of democracy possesses moral virtues such as justice. Thirdly, the primacy of collective rights over individual rights, along with other factors, prevents a conflict between the people and the head of democracy. Political parties, with their dynamics, are not oblivious to the stability and strength of the political system. They perform their specific tasks of organizing people's demands, promoting social rationality, and regulating social behaviors. By doing so, they assist the head of democracy in establishing political system stability and maintaining a balanced state.

مقاله پژوهشی

ظهور احزاب کارتلی بازتاب چالش میان مردم و نخبگان در لیبرال دموکراسی (با نگاه به جایگاه احزاب در مردم سالاری دینی)

خسرو شمسانی: دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران

رسول برجیسیان: استادیار گروه فلسفه دانشگاه فرهنگیان

سید سعید میرترابی حسینی: استادیار گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۹ صص ۷۰-۵۷ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۰۷

چکیده

لیبرال دموکراسی با ترکیبی ناهمگون از لیبرالیسم فردگرا و دموکراسی جمع‌گرا و با ترجیح منافع فرد بر مصالح جمع، خود را در معرض بحران‌های متعددی، از جمله بحران سیاسی قرار داده است. این نوشتار با روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری و همچنین، با روش کیفی و با رویکرد توصیفی - تحلیلی و در چارچوب نظریه بحران «توماس اسپریگنز» اقدام به تجزیه و تحلیل داده‌ها نموده و سعی در بیان این مطلب دارد که اولاً، این نظام سیاسی هم‌اینک بایک بحران سیاسی از نوع بحران توزیع روبرو است (بیان بی‌نظمی) که ظهور احزاب کارتلی و انحصارگرا یکی از نشانه‌های آن به شمار می‌رود (نشانه بی‌نظمی). این بحران معلول تعارض منافع میان رأی‌های اعلامی، یعنی مردم و رأس‌های اعمالی، یعنی نخبگان حاکم می‌باشد (علت بی‌نظمی) و راهکار برون رفت از آن را در اصلاح ساختار سیاسی قدرت از طریق اعلامی شدن نقش نخبگان در رأس دموکراسی با الگوپذیری از ساختار قدرت و بویژه نقش و جایگاه ولی فقیه در رأس نظام مردم سالاری دینی می‌داند (راهکار خروج از بی‌نظمی).

واژه‌های کلیدی: لیبرال دموکراسی، احزاب کارتلی، ولایت فقیه، مردم سالاری دینی

استناد: شمسانی، خسرو؛ برجیسیان، رسول؛ میرترابی حسینی، سید سعید. (۱۴۰۲). ظهور احزاب کارتلی بازتاب چالش میان مردم و نخبگان در لیبرال دموکراسی (با نگاه به جایگاه احزاب در مردم سالاری دینی). فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۱، شماره ۱، شیراز، صص ۷۰-۵۷.

مقدمه

«لیبرال دموکراسی» ترکیبی ناهمگون و متعارض است (Levine, 2001: 26) از «لیبرالیسم» که اولویت را به حقوق و آزادی‌های فردی می‌دهد و «دموکراسی» که بدنبال تأمین حقوق جمعی است. حال سؤال این است که در حال حاضر، این تعارض و ناهمگونی لیبرال دموکراسی را با چه وضعیتی مواجه ساخته است؟ در این مقاله تلاش می‌شود در چارچوب نظریه بحران «توماس اسپریگنز»؛ ابتدا به شرح و «بیان بی‌نظمی» که به بحران سیاسی حاکم بر لیبرال دموکراسی اشاره دارد، پرداخته و پس از آن عوامل و «نشانه‌های بی‌نظمی» تشریح می‌گردد و سپس به «علل بی‌نظمی» اشاره می‌گردد و نهایتاً «راهکار خروج از بی‌نظمی» بر اساس الگوی مردم‌سالاری دینی مبتنی بر اصل ولایت فقیه تبیین می‌گردد.

به نظر می‌رسد که این نظام با مهار دموکراسی و اولویت قائل شدن برای آزادی‌های فردی، سعی در حل این تعارض به نفع افراد و گروهایی خاص دارد. بدیهی است که با وجود چنین بستری از آزادی‌های فردی، این اقلیت برخوردار از قدرت و ثروت در جامعه هستند که بیشترین بهره را از این وضعیت برده و خود را به کمک احزاب سیاسی که در گذر زمان به احزابی دولتی و کارتلی تبدیل شده‌اند، در «رأس دموکراسی» قرار داده و در واقع به مردم و نظام سیاسی تحمیل می‌کنند و اینگونه است که موجبات تعارض منافع میان رأی‌های اعلامی، یعنی مردم و رأس‌های اعمالی، یعنی نخبگان حاکم، شکل گرفته و لیبرال دموکراسی را با بحران‌های متعددی از جمله بحران سیاسی از نوع بحران توزیع مواجه ساخته است. این مقاله بر این نکته تأکید دارد که نمی‌توان علت این تعارضات را الزاماً در حاکم نبودن رأی مردم جستجو کرد، چرا که به نظر می‌رسد این امر و در واقع، ادعای «حکومت مردم بر مردم توسط مردم»، نه شدنی است و نه مطلوب است، بلکه باید در ماهیت فکری و گفتمانی آن دسته از نخبگانی جستجو کرد که به صورت اعمالی (و نه اعلامی) در رأس دموکراسی مستقر می‌باشند.

نویسنده مقدمه کتاب «مکاتب سیاسی معاصر» معتقد است که در مرحله پیشرفته سرمایه داری، دموکراسی هم در عمل و هم در تئوری «صوری» می‌گردد، به این معنا که نظام سیاسی مبنای مشروعیت خود را نه در مشارکت فعال مردم بلکه در حمایت منفعلانه توده‌ها و رقابت الیت‌ها جستجو می‌کند. وی با اشاره به دیدگاه «ژوزف شومپیتر»^۱ بر این نکته تأکید دارد که تصمیمات گروه‌های قدرت لزوماً با منافع همگانی هماهنگ نیست و اینکه دموکراسی با محتوای ارزشی یعنی آزادی و برابری و حاکمیت اکثریت سروکاری ندارد (Ebenstein & Fogelman, 1990). حجت‌اله ایوبی نیز در مقاله‌ای تحت عنوان «روای حکومت اکثریت در نظام‌های دموکراتیک»، تحقق حکومت اکثریت مبتنی بر رأی مردم را رویا و سرابی بیش نمی‌داند. به زعم وی، لیبرال دموکراسی علیرغم ادعای خود دغدغه مشارکت عمومی را ندارد، بلکه بدنبال تأمین منافع سیاسی-اقتصادی گروهی اندک می‌باشد که اتفاقاً در تضاد با رأی و منافع مردم می‌باشد (Ayyoobi, 2000: 57). وی این فرایند را منتج به ظهور احزاب کارتلی دانسته و معتقد است که تحولات سیاسی اجتماعی بگونه‌ای رقم خورده است که این سازمان‌های مدرن به تدریج از جامعه مدنی جدا شده و به دولت نزدیک شوند و در این رابطه، متأثر از دیدگاه «کاتز و مایر»^۲ از حرفه‌ای شدن سیاست و همچنین، از قانونی شدن یارانه‌های دولتی به عنوان دو عامل مهم نام می‌برد (Ayyoobi, 2010: 136) و همچنین، نویسنده مقاله «بنیان دولت حزب سالار و تعامل میان دموکراسی و پارتیتوکراسی» بر این باور است که «در حال حاضر تکثر گرای سیاسی در غرب به رقابت میان احزاب دولتی خاصی محدود شده است که با تحمیل اراده سیاسی خود، قادر به تأمین مردم‌سالاری واقعی نیست» (Tabatabaei, 2015: 33). وی معتقد است که این احزاب گردش قدرت را میان خود انحصاری ساخته و دیگر نه پاسخشگویی بحران‌های سیاسی می‌باشند و نه حتی نمایندگی شکاف‌های اجتماعی را بر عهده دارند، بلکه بخشی از دولت‌ها می‌باشند (Tabatabaei, 2015: 62). آنچه مسلم است، دیدگاه‌های فوق بر ۳ نکته اتفاق نظر دارند: اول اینکه، میان لیبرالیسم و دموکراسی سازگاری وجود ندارد. دوم اینکه این ناسازگاری به تعارض منافع میان مردم و نخبگان انجامیده است و سوم اینکه حل این تعارض را در گرو ایفای نقش حداقلی برای رأی اعلامی مردم و نقش حداکثری برای رأس‌های اعمالی نخبگان می‌دانند؛ امری که در حاشیه خود موجبات شکل‌گیری بحرانی سیاسی را فراهم ساخته که ظهور احزاب کارتلی از نشانه‌های آن به شمار می‌رود تا به کمک آن ثبات نظام سیاسی در نقطه تعادلی که به نفع نخبگان است، حفظ گردد. بر همین اساس، این مقاله تلاش دارد که بر ناکارآمدی لیبرال دموکراسی در حل بحران سیاسی که گرفتار آن است، تأکید نموده و خروج از آن را به عنوان یک ضرورت در گرو اصلاح ساختار قدرت از طریق اعلامی شدن نقش و جایگاه نخبگان واجد صلاحیت در رأس دموکراسی عنوان نماید؛ امری که مصداق آن را تنها در الگوی مردم‌سالاری دینی مبتنی بر اصل ولایت فقیه می‌توان مشاهده نمود.

¹ - Thomas Spragens

² - Joeseeph Schumpeter

³ - Richard H. Katz and Peter Mair

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

– لیبرال دموکراسی: دولت‌های لیبرال تا قرن ۱۹ به صورت غیر دموکراتیک اداره می‌شدند و با اینکه در گذر زمان به روش‌های دموکراسی تن دادند، اما معتقد بودند که دموکراسی به شکل کامل آن آزادی‌های فردی را محدود می‌سازد و به همین دلیل آن را تعدیل نموده و از آن نظام سیاسی جدیدی از تلفیق اندیشه‌های لیبرالیستی و شیوه دموکراسی مدرن با عنوان «لیبرال دموکراسی» پدید آمد (Macpherson, 2000: 84). لذا، برخی این نظریه را ترکیبی متعارض از لیبرالیسم کلاسیک و اصل دموکراتیک برابری افراد در انتخاب حکومت دانسته و آن را «راه حلی» صرفاً ظاهری به مسأله‌ای «لاینحل» معرفی می‌کنند، تعارضی که در آثار «جان لاک» و «پیروان وی» و حتی در آثار تثبیت‌کننده بزرگ نظریه لیبرال دموکراسی، یعنی «جان استوارت میل» قابل مشاهده است (Levine, 2001: 26 & 40).

– احزاب کارتلی: اروپای غربی از دهه هفتاد شاهد حضور احزابی شد که «اتوکرج هایمر» آن‌ها را «احزاب فراگیر» می‌نامد (Ayyoobi, 2010: 136). این در حالی بود که به گفته «موریس دوورژه»؛ قبل از آن و در مرحله اول «احزاب خواص» یا اشراف شکل گرفتند که پایبندی در دولت و پایبندی هم در جامعه مدنی داشتند و در مرحله دوم با شکل‌گیری «احزاب عوام» یا توده‌ای مواجه می‌گردد که اساساً ریشه در جامعه مدنی داشتند و خود را سخنگوی جامعه می‌دانستند (Duverger, 1978: 39-41). اما، احزاب فراگیر که نقش واسطه بین دولت و جامعه مدنی را ایفا می‌کردند، تنها راه ادامه حیات خود را بدست آوردن رأی بیشتر و پیروزی در انتخابات می‌دانستند، لذا برای ماندن چاره‌ای جز نگاه غیر طبقاتی و غیر ایدئولوژیک نداشتند و می‌کوشیدند با ارائه برنامه‌های پرجاذبه‌ترین مشتری و رأی‌دهنده را جذب کنند و اینگونه بود که احزاب توده‌ای بتدریج به احزاب فراگیر تبدیل شدند (Naghizadeh, 1989: 14 & 29). با ادامه این روند، طبیعی بود که احزاب سیاسی از هم‌نشینی با جامعه مدنی دور و به سوی دولتی شدن حرکت کنند، فرایندی که کاتز و مایر از آن به دولتی شدن یا کارتلی شدن احزاب یاد می‌کنند (Ayyoobi, 2010: 136). به زعم ایشان، احزاب سیاسی در اروپای غربی دیگر نماینده جامعه مدنی نبوده و نسبتی با شکاف‌های اجتماعی ندارند. از این نگاه، احزاب سیاسی برای ادامه زندگی خود تنها راه را تشکیل کارتلهایی از احزاب می‌دانند که رقیبان تازه وارد خود را از صحنه حذف و یارانه‌ها و به عبارت بهتر، منابع دولتی را بین خود تقسیم کنند و در این شرایط، انتخابات دیگر ابزاری برای کنترل دولت بوسیله جامعه مدنی نیست، بلکه تنها وسیله‌ای برای کنترل مردم و رأی‌دهندگان توسط نخبگان و احزاب می‌باشد و اینکه دولت چیزی جز حزب حاکم نمی‌باشد (Ayyoobi, 2010: 144).

– ولایت فقیه: بحث از ولایت فقیه از جمله مباحث و مفاهیم فقه سیاسی شیعه است که طبق آن و پس از پایان یافتن دوران غیبت صغری و «نیابت خاصه» و با آغاز عصر غیبت کبری، یعنی از سال ۳۲۹ ه.ق، هدایت شیعیان با عنوان «نیابت عامه» به فقهای شیعه موکول گردیده است و از آن زمان تاکنون بحث از ولایت فقیه به طرق مختلف مورد بحث و عنایت فقهای شیعه قرار داشته است، که در این بین، این امام خمینی (س) است که موفق به تشکیل حکومت جمهوری اسلامی مبتنی بر ولایت مطلقه فقیه می‌گردد. به اعتقاد بنیانگذار جمهوری اسلامی، از آنجا که حکومت اسلامی حکومتی مبتنی بر قانون است، آن هم فقط قانون الهی که برای اجرای احکام و بسط عدالت در سراسر جهان مقرر شده است، زمامدار این حکومت ناگزیر باید دو صفت علم و عدالت را که اساس یک حکومت الهی است، دارا باشد و ممکن نیست یک حکومت مبتنی بر قانون تحقق یابد، مگر آنکه زمامدار آن واجد این دو صفت باشد (Khomeini, 1990: 30). در اندیشه امام خمینی (ره)، همچنانکه ولی فقیه مقید به چارچوب قوانین الهی است، مقید به چارچوب مصلحت عمومی نیز می‌باشد: «کسی که بر مسلمین و جامعه بشری حکومت دارد، همیشه باید جهات عمومی و منافع عامه را در نظر بگیرد و از جهات خصوصی و عواطف شخصی چشم‌پوشد. لهذا اسلام بسیاری از افراد را در مقابل مصالح جامعه فانی کرده است» (Khomeini, 2006, vo 15: 213-217) و در جای دیگر، بیان می‌دارد که «حاکم اسلامی می‌تواند در موضوعات بنا بر مصالح کلی مسلمانان یا طبق مصالح افراد حوزه حکومت خود عمل کند. این اختیار هرگز استبداد رأی نیست، بلکه [در آن] مصلحت اسلام و مسلمین منظور شده است» (Khomeini, 1990: 21). وی معتقد است که نقش مردم قبول یا عدم قبول حکومت است و در صورت نپذیرفتن، اگرچه خللی در مشروعیت نظام ایجاد نمی‌شود، با این حال موجب عدم تحقق نظام دینی می‌گردد. ایشان در باره نقش مردم در ایجاد حکومت اسلامی چنین اظهار می‌دارد که «ما تابع آراء ملت هستیم» (Khomeini, 2006, vo 11: 34).

– مردم سالاری دینی: به نوعی از نظام اسلامی اشاره دارد که مبتنی بر سه پایه مشروعیت می‌یابد و محقق می‌گردد: اولاً، در این نظام، حاکم از ویژگی‌هایی چون فقاقت، عدالت و درایت برخوردار می‌باشد تا واجد مشروعیت الهی گردد که از آن به مشروعیت اولیه هم یاد می‌شود. ثانیاً، در این نظام، کارگزاران از رأس تا ذیل و مستقیم یا غیر مستقیم مبتنی بر انتخاب و رضایت مردم به قدرت می‌رسند و واجد مقبولیت مردمی

¹ - John Locke

² - John Stuart Mill

³ - Maurice Duverger

می‌گردند. ثالثاً، کارگزاران منتخب مردم از کارآمدی و توانمندی اداره جامعه برخوردارند که به آن مشروعیت ثانویه اطلاق می‌گردد (Sa,aidi, 2013: 18). فقدان هر کدام از سه شرط مورد اشاره مانع از تحقق و شکل‌گیری نظام مردم سالاری دینی می‌گردد.

بیان بی‌نظمی

در تمامی اشکال و مدل‌های دموکراسی غربی حاکمیت تنی چند از نخبگان در رأس مردم سالاری، واقعیتی انکار ناپذیر و در عین حال اجتناب ناپذیر است، چرا که توده مردم از انجام امور تخصصی عاجزند؛ به همین دلیل، تعداد مشخصی از نخبگان حقیقی و حقوقی در پوشش کار حزبی و در رأس دموکراسی به نمایندگی از مردم اقدام به تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری می‌کنند. احزاب سیاسی که به زعم «لاپالومبارا و واینر»^۱ در نظام‌های غربی برای مقابله با ۳ بحران مهم مشروعیت، همبستگی و مشارکت بوجود آمده بودند (Ayyoobi, 2017; 38)، هم اینک خود به یکی از مهمترین نشانه‌های بحران تبدیل شده بودند. بدیهی است که در چنین نظامی، با توجه به اعمالی بودن رأس دموکراسی، ساختار قدرت مردم سالار نبوده، بلکه حزب سالار و نخبه پرور می‌باشد، به گونه‌ای که برخی ترجیح می‌دهند به جای «دموکراسی» یا مردم سالاری از واژه «پارتیتو کراسی» یا حزب سالاری استفاده کنند (Tabatabaei, 2015: 37) و علت آن را باید در این واقعیت جستجو کرد که در لیبرال دموکراسی بخاطر قائل بودن به «اصالت فرد»، شاهین ترازوی عدالت همواره به نفع فرد و در عمل به نفع افراد دارای موقعیت و توان خاص سنگینی کند و اینکه، مصالح و منافع جمع (مردم) در اولویت بعد از فرد قرار می‌گیرد و همین اولویت‌بندی ناصواب باعث می‌شود که یک اقلیت برخوردار از قدرت و ثروت در جامعه بتوانند بیشترین بهره را از این وضعیت برده و همواره خود را در «رأس دموکراسی» قرار دهند و از آنجا که حاکمیت نخبگان در رأس دموکراسی بصورت اعمالی است، لذا ساختار قدرت، از یک طرف و ماهیت نخبگان، از طرف دیگر دو عامل بستر ساز در بروز تعارض منافع میان رأی‌های اعلامی، یعنی مردم و رأس‌های اعمالی، یعنی نخبگان حاکم، به شمار می‌روند. تعارض یاد شده میان مردم و نخبگان باعث بوجود آمدن بحران سیاسی از نوع بحران توزیع در این نظام گردیده است که ظهور احزاب کارتلی که در واقع احزابی دولتی و انحصار گرا می‌باشند، یکی از مهمترین نشانه‌های آن در حوزه سیاسی اجتماعی به شمار می‌رود.

علائم و نشانه‌های بی‌نظمی

– انتقاد از دموکراسی: امروزه، با وجود مزیت‌هایی که برای دموکراسی بیان می‌شود، این اندیشه در درون خود با انتقادهای مهمی نیز روبروست. البته، انتقاد از دموکراسی به دوره دموکراسی‌های مستقیم در یونان باستان بر می‌گردد. افلاطون که از پیشگامان منتقد دموکراسی می‌باشد، آن را حکومت مردم نادان می‌داند و به دلیل اصالت دادن به حاکمیت مردم نفی می‌کند (Plato, 2002: 477 & 478). در عصر جدید نیز منتقدان دموکراسی بسیارند. «روسو»^۲ در کتاب قرار داد اجتماعی از دموکراسی در انگلستان انتقاد می‌کند. او می‌گوید: «ملت انگلیس تصور می‌کند آزاد است، ولی اشتباه می‌کند. آزادی حقیقی منحصر است به همان روزی که مشغول انتخاب اعضای پارلمان می‌باشد. بعد ملت دوباره برده و بنده می‌گردد» (Rousseau, 1962: 149). «اگوست کنت»^۳ معتقد است که «حاکمیت مردم یک دروغ ننگ‌آور است» (De Benoist, 1993: 27) و «کارل کوهن»^۴ اذعان دارد که «حکومت مردم بر مردم توسط مردم باطل‌نمایی بیش نیست» (Cohen, 1994: 22). «رنه گنون»^۵ دموکراسی را واجد تناقض می‌داند (Guenon, 2008: 113) و «جان استوارت میل»^۶ نیز ضمن تقسیم دموکراسی به راستین و کاذب، دموکراسی کاذب را اکثریت فرومایگانی می‌داند که استعداد و فردیت فرهیختگان را نادیده می‌گیرند؛ به زعم وی، دموکراسی راستین آن حکومتی است که از یکسو مبتنی بر رأی و نظر اکثریت و نمایندگان آن‌ها باشد و از سوی دیگر برخوردار از رأی و صلاحیت «اقلیت فرهیخته» در قانونگذاری و اداره امور باشد (Mill, 1990: 136) و «دیوید هلد»^۶ گر کتاب خود، با طرح نظریات «شومپتر» و حملات وی به دموکراسی کلاسیک، به مدل دموکراسی «نخبه‌گرای رقابتی» اشاره دارد. در این مدل، طبق نظریه‌های شومپتر نقش شهروندان معمولی (توده‌های مردم) بسیار محدود است، به گونه‌ای که آن‌ها فقط می‌توانند کسانی را که بر آن‌ها حکومت می‌کنند، بپذیرند یا رد کنند (Held, 1990: 254). – تناقضات در لیبرال دموکراسی: به اعتقاد بسیاری، لیبرال دموکراسی با تناقضات بسیاری مواجه است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

¹ -Lapalombara J. & Weiner M.

² - Jean Jacques Rousseau

³ - Auguste Compt

⁴ - Carl Cohen

⁵ - Rene Guenon

⁶ - David Held

- ۱- آزادی اساسی‌تر از دموکراسی: لیبرال‌ها، دموکراسی را در بدترین حالت، تهدیدی برای آزادی، مالکیت و فرهنگ به شمار می‌آورند و در بهترین حالت، وسیله‌ای برای آزادی است، مشروط بر آنکه اصول آن بگونه‌ای تعدیل شود که از خطر استبداد مردمی محفوظ بماند. به زعم آربلاستر دموکراسی، ارزش‌ها و نهادهای لیبرالی مانند آزادی شخصی، مالکیت خصوصی و اقتصاد و بازار را تهدید می‌کند (Arblaster, 118 - 117: 1989) بنابراین، این وضعیت تا جایی ادامه می‌یابد که باید میان آزادی و برابری اجتماعی یکی را انتخاب نمود و بدیهی است که بورژوازی در مقام انتخاب، آزادی را بر برابری اجتماعی ترجیح می‌دهد (Kuhnel, 1996: 90) تا بقای خود را تضمین کند.
- ۲- تقدم منافع فرد بر منافع جمع: از دیدگاه لیبرالیسم کلاسیک، حقوق فردی بر حقوق جمعی و مصلحت افراد بر مصلحت اجتماعی اولویت دارد. در واقع، «لیبرالیسم عمیقاً و به طور غریزی فردگراست و تلاش‌های گوناگون به منظور تغییر این وضع، نظریه سیاسی دموکراسی لیبرال را دچار آشفتگی نموده است» (Arblaster, 1989: 79) و منافع جمع را در برابر منافع فرد به خطر انداخته است.
- ۳- لیبرالیسم اقتصادی و رشد ناموزون: لیبرالیسم اقتصادی شکاف طبقاتی میان فقیر و غنی را زیاد نموده و رشد سرمایه داری را ناهنجار می‌کند، زیرا لیبرالیسم اقتصادی به معنای آزادی اراده کامل فرد در امور اقتصادی، دارایی و مالکیت و به حداقل رساندن دخالت دولت در برقراری عدالت اقتصادی است و همین امر منافع جمعی را در برابر منافع فرد در معرض خطر قرار می‌دهد؛ به همین دلیل است که «مارکس» لیبرال دموکراسی را «دیکتاتوری بورژوازی» می‌نامد. بر خلاف لیبرالیسم، دموکراسی دخالت دولت در امور اقتصادی به سود طبقات محروم را از لوازم دموکراسی می‌داند (Pazouki, 2015: 425).
- ۴- عدم تحقق رضایت عامه: در اندیشه لیبرال دموکراسی، در فرض درست آن، اکثریت حکومت دارند و اکثریت گاهی نصف بعلاوه یک است؛ بنابراین، رضایت عامه عملاً تحقق نمی‌یابد. در حالی که از اصول دموکراسی کسب رضایت عامه است.
- ۵- لیبرال دموکراسی مبتنی بر غوغا سالاری و عوام فریبی: عوام فریبی در نظام‌های دموکراسی از بستر مناسبی برخوردار است. متولیان، صاحبان قدرت و رقیبان سیاسی چیزهایی به مردم می‌گویند که خوشایند آن‌ها باشد، نه نیاز واقعی آنان باشد. در این نظام ریاکاری به منظور جلب رضایت عامه، فضیلت محسوب می‌شود. شبکه‌های تلویزیونی و نگاه‌های تبلیغاتی و کمپانی‌های سرمایه داری در جهت بخشی به افکار عمومی به سمت هدف‌های خود، نقش مهمی دارند، حتی سازمان‌های خیریه مانند بنیاد راکفلر نیز در این امر نقش دارند. از اینرو، نظام (لیبرال) دموکراسی به نظام غوغاسالاری بیشتر شبیه است تا شایسته سالاری (Kohen, 1994: 22). در این نوع نظام در واقع این احزاب و سندیکاها هستند که حکومت می‌کنند، نه مردم. ضمن اینکه مردم نیز قدرت درک مسائل مهم مالی و اقتصادی و بین‌المللی را ندارند. آنان تمایلات آنی، جزئی و خصوصی خود را بر منافع واقعی، پایدار و عمومی ترجیح می‌دهند (Lakomb, 2003: 97).
- ۶- اکثریت مستبد: بنیانگذاران دموکراسی این واژه را حکومت مردم توسط مردم برای مردم تعریف کرده‌اند؛ اما در عمل، دموکراسی لیبرال حاکمیت اکثریت و گاه نصف به اضافه یک است. «جان استوارت میل» سؤال می‌کند از کجا معلوم است که اگر یک اکثریت مستبد روی کار بیاید، در خفه کردن فردیت حتی بسیار مؤثرتر از غالب مستبدان نیرومند نباشد (Mill, ... : 23 - 24).
- ۷- عقبه تاریخی مبتنی بر نفی دموکراسی: اصولاً تا صد سال پیش نگاه اندیشمندان به دموکراسی مثبت نبود. «مکفرسون»^۴ در این باره معتقد است که روشنفکران و فرهیختگان در سراسر تاریخ، دموکراسی را بدترین نوع حکومت می‌دانستند و معنای دموکراسی کما بیش مترادف با حکومت ارادل و اوباش بود تا آنکه، پنجاه سال پیش، دموکراسی با مفهومی خوب تلقی شد (Arblaster, 2000: 21).
- ۸- ناکارآمدی لیبرال دموکراسی در عرصه عمل: آنچه بیش از هر چیز بحران‌های نظری لیبرال دموکراسی را تأیید می‌کند، ناکارآمدی آن نظریه در عرصه عمل و عدم توانایی در پاسخگویی به نیازهای واقعی و اساسی بشر است. در این میان، می‌توان به فرایند تبدیل شدن احزاب سیاسی به احزاب دولتی و انحصار گرا اشاره نمود. «اشپنگلر»^۵ فیلسوف آلمانی در اثر خود بنام «انحطاط غرب» این واقعیت تلخ را ناشی از تعمیم حق رأی به عموم مردم دانسته و می‌نویسد: «حقیقت این است که با تعمیم حق رأی به عموم افراد، انتخابات معنای اولیه خود را از دست داده است، [زیرا مردم] گرفتار چنگال قدرت‌های جدید، یعنی رهبران احزاب خواهند بود و این رهبران اراده خود را با بکارگیری همه دستگاه‌های تبلیغاتی و تلقینات بر مردم تحمیل می‌کنند» (Spengler, 1990: 83).

¹ - Individualism

² - Collectivism

³ - Karl Marx

⁴ - C.B. Macpherson

⁵ - Oswald Spengler

بحث و ارائه یافته‌ها

علل بی‌نظمی

همچنانکه پیشتر به آن اشاره شد، ترکیب ناهمگون و متعارض «لیبرالیسم» و «دموکراسی» باعث شده که در این نظام سیاسی به اسم و به نمایندگی از مردم، نخبگانی در «رأس دموکراسی» قرار گیرند و از آنجا که حاکمیت نخبگان در رأس دموکراسی بصورت اعمالی است و نه اعلامی، لذا ساختارهای موجود از یک طرف و ماهیت نخبگان حاکم از طرف دیگر دو عامل بستر ساز در بروز تعارض منافع میان رأی‌های اعلامی، یعنی مردم و رأس‌های اعمالی، یعنی نخبگان حاکم، به شمار می‌روند که در این میان، متأثر از عوامل فوق، احزاب که قرار بود نماینده مردم و جامعه مدنی باشند، طی فرایندی به احزابی دولتی، کارتلی و انحصارگر تبدیل شده و در خدمت نخبگان حاکم بر رأس دموکراسی قرار می‌گیرند که در ادامه به آن می‌پردازیم.

- حزب، ابزاری برای کسب قدرت: اگرچه نخستین بار «ادموند برک»^۱ از احزاب به عنوان ارتقاءدهنده منافع ملی یاد می‌کند (Gold, 2005: 353) اما، «ماکس وبر»^۲ حزب را به مثابه یک شرکت بازرگانی تعریف می‌کند که اعضا در آن بدنیا کسب سود هستند (Ayoubi, 2000: 160) و به اعتقاد «موریس دوورژه»^۳ در پی آنند تا کرسی‌های انتخابات را به چنگ آورند (Duverger, 1990: 425) و به اعتقاد «دیوید رابرتسون»^۴ آدرصد دست‌یابی به قدرت سیاسی هستند (Robertson, 1996: 110).

- حزب یک شرط ضرور و لازم: شکل‌گیری، رشد و نهادینه شدن احزاب سیاسی در غرب در فرایند پر فراز و نشیبی محقق شده است. بدون شک، امروزه حزب جزء لاینفک نظام‌های لیبرال دموکرات به شمار می‌رود و نبود آن خللی در امر دموکراسی محسوب می‌شود؛ با این حال، برخی معتقدند که احزاب سیاسی آنطور که باید نتوانسته‌اند به نیازها و انتظارات پاسخ گویند، مضافاً اینکه سدی در مقابل تکثر سیاسی نیز به حساب می‌آیند (Tabatabaei, 2015: 42). توضیحاً اینکه، اگرچه واژه حزب به معنای مدرن آن از قرن هجدهم وارد ادبیات سیاسی غرب می‌شود، با این حال، در پایان این قرن دو حادثه جریان ساز، یعنی انقلاب فرانسه (۱۷۸۹) و جنگ‌های استقلال آمریکا (۱۷۸۳)، به شدت مخالف تحزب و فعالیت احزاب سیاسی بودند، چرا که در این مقطع تاریخی، همگان شاهد فرایند «دولت‌سازی» و «ملت‌سازی» بودند و در چنین شرایطی سیستم حزبی متهم به ایجاد تفرقه بود و نمی‌توانست محلی از اعراب داشته باشد. «دانتون»^۵ رهبر انقلابی فرانسه معتقد بود که در سرتاسر فرانسه یک حزب بیشتر وجود ندارد و آن هم حزب ملت فرانسه است و بر همین اساس، اولین مجلس انقلابی فرانسه در سال ۱۷۹۱ رسماً حزب بازی را ممنوع می‌سازد (Tabatabaei, 2015: 44) و در جریان جنگ‌های استقلال آمریکا، «توماس جفرسون»^۶ پدر حقوقی استقلال آمریکا می‌گفت: «ترجیح می‌دهم همه چیز را از دست بدهم، تا آنکه بخواهم از طریق حزب به قدرت برسم» و رقیب وی، یعنی «جرج واشنگتن»^۷ اولین رئیس جمهور آمریکا نیز معتقد بود: «حزب درها را به سوی بیگانگان و فساد باز می‌گذارد» (Huntington, 1991: 586).

با اینکه قرن نوزدهم را دوران شکوفایی تحزب، جامعه مدنی و مردم سالاری می‌دانند، اما در این قرن هم فضای بدبینی نسبت به احزاب سیاسی استمرار دارد؛ «روبرتو می‌خلز»^۸ با ارائه نظریه «قانون آهنین الیگارشی» و «استرو گورسکی»^۹ با طرح ایده «خود محوری احزاب»، تحزب سیاسی را با نقد علمی کارکرد احزاب به چالش می‌کشند. به اعتقاد می‌خلز ایجاد یک الیگارشی متصلب در درون سازمان‌های حزبی و سیطره اقلیتی راهبر بر اکثریتی رهرو امری اجتناب ناپذیر می‌باشد (Michels, 2006: 228) و استرو گورسکی نیز معتقد بود که احزاب پس از مدتی از «وسیله بودن» به «هدف شدن» تبدیل می‌شوند. از این پس، اهدافی مانند دموکراسی، جامعه مدنی و حتی سرنوشت دولت‌ها تابع عملکرد و منافع حزب می‌شود (Naghibzadeh, 1999: 64 - 65). فرایند نقد تحزب سیاسی در طول قرن بیستم نیز با هجمه به دموکراسی اشراف مآبانه ادامه می‌یابد و خواهان دموکراسی و احزاب توده‌ای، همچون احزاب سوسیالیستی و فاشیستی، هستند (Duverger, 1978: 39). «چارلز دوگل»^۹ رهبر آزادی بخش فرانسه که در فردای جنگ دوم جهانی با تشکیل حزب زمام قدرت را بدست می‌گیرد، از جمله کسانی بود که در ابتدای امر به شدت با زندگی و مبارزات حزبی مخالف بود (Naghibzadeh, 1999: 28 - 29). وی به امید پایان دادن به آنچه «حکومت احزاب» می‌خواند، جمهوری پنجم را پایه‌گذاری نمود (Ayoubi, 2010: 70 - 71). اما، با وجود تمامی بدبینی‌ها نسبت به

¹ - Edmund Burke

² - Max Weber

³ - David Robertson

⁴ - Georges Danton

⁵ - Thomas Jefferson

⁶ - George Washington

⁷ - Robert Michels

⁸ - Ostrogorski

⁹ - Charles de Gaulle

تحترب، کماکان این باور غالب است که حزب و دموکراسی لازم و ملزوم یکدیگرند. «ماکس وبر» معتقد است که حزب تنها بر بستر دموکراسی قابل بروز و ظهور است (Weber, 1997: 109) و «موریس دوورژه» دموکراسی را بدون حزب ناتمام می‌داند (Duverger, 1978: 39 - 41) و بر همین اساس، این پدیده نوین به تدریج به یک شرط لازم و ضرور و به تعبیر «الکسی دو توکویل»^۱ نویسنده کتاب تحلیل دموکراسی در آمریکا، به «اجزای منحوس ولی لاینفک نظام دموکراسی» تبدیل شده است (Naghizadeh, 1989: 11).

– احزاب ممنوعه در دموکراسی‌های غربی: با وجود اصول کلی برای آزادی احزاب و گروه‌های سیاسی در دموکراسی‌های غربی، محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های متعددی نیز فرا روی شکل‌گیری و فعالیت برخی تشکلهای سیاسی وجود دارد که در تعارض با اصول دموکراسی می‌باشد. در ایالات متحده، پیچیدگی قوانین مربوط به فعالیت احزاب سیاسی و تنوع ساختارهای حقوقی ایالت‌های مختلف، پیدایش حزبی ثالث در سطح ملی برای رقابت با دو حزب حاکم را تقریباً غیر ممکن ساخته است. مطالعات کارشناسی تا ۵۰ مانع را پیش روی شکل‌گیری یک حزب فراگیر در سطح فدرال بر شمرده‌اند (Tabatabaei, 2015: 56).

– نقش انحصارطلبانه احزاب سیاسی در غرب دموکراتیک: در رابطه با جایگاه احزاب سیاسی در نظام‌های غربی، برخی بر نقش انحصار طلبانه احزاب در بازی‌های سیاسی قدرت اشاره دارند. به عبارت روشنتر، احزاب سیاسی (در دولت) با نقش محوری خود، مجال هرگونه رقابت را از سایر جریان‌ها و گروه‌های سیاسی سلب کرده‌اند و اینگونه است که «شاهد مونوپولیزه شدن کارکرد نمایندگی جامعه مدنی توسط آن‌ها می‌باشیم». به زعم ایشان، تعجبی ندارد که همگان شاهد انحصار طلبی احزاب در غرب باشند، زیرا در جدیدترین تعاریفی که امروزه از سیستم حزبی در غرب می‌شود «بر روی ظرفیت احزاب حاکم در انطباق با محیط سیاسی و ممانعت از تولد و توسعه رقیبان» تأکید می‌شود (Tabatabaei, 2015: 59 - 60). آنچه مسلم است، تمرکز قدرت در دستان دو یا چند حزب حاکم، برابری فرصت‌ها را که زیر بنای اصول لیبرال دموکراسی بوده، از بین برده است و این امر با اصول تکثر سیاسی و گردش پیوسته قدرت بوسیله رقابت سیاسی در تعارض است (Tabatabaei, 2015: 59 - 60). برای مثال، «جیمز مدیسون»^۲، چهارمین رئیس جمهور آمریکا و یکی از نویسندگان قانون اساسی و مقالات فدرالیسم معتقد بود که تحزب‌گرایی در نهایت به یک جنگ داخلی می‌انجامد، لذا برای جلوگیری کردن از چنین رخدادی توصیه می‌کند که نباید اجازه مسلط شدن به هیچ حزبی را داد تا رقابت دائمی میسر گردد (Tabatabaei, 2015: 64). این در حالی است که از سال ۱۸۲۸ که «اندرو جکسون»^۳ حزب دموکرات را از حزب جمهوری خواه دموکرات منشعب نمود، تاکنون و بدون وقفه قدرت در آمریکا میان دو حزب حاکم، یعنی «دموکرات» و «جمهوری خواه» دست بدست شده است. «طباطبایی» معتقد است که امروزه در غرب صحبت از احزابی فراگیر است که قدرت و رقابت سیاسی را میان خود انحصاری ساخته‌اند و ایفای نقش میانجیگری بین مردم و دولت و همچنین نمایندگی جامعه مدنی را از دست داده، عملاً به احزابی دولتی و بخشی از دولت‌ها تبدیل شده‌اند و دولت‌ها نیز در احزاب سیاسی خلاصه شده‌اند و در این راستا، «کرچ هایمر» از عبارت «احزاب فراگیر» استفاده می‌کند و «مایرو و کاتز» اصطلاح «احزاب کارتلی» را به کار می‌برند و هردو نسبت به «دولتی شدن» احزاب سیاسی انتقاد دارند (Tabatabaei, 2015: 62).

جدول ۱- سیر تحول ماهوی احزاب سیاسی در لیبرال دموکراسی

مرحله	پایگاه اجتماعی	شأن اجتماعی	اهداف
احزاب خواص	دولت و جامعه مدنی	رویکرد طبقاتی	حفظ مصالح طبقه اشراف
احزاب عوام	جامعه مدنی	رویکرد طبقاتی - ایدئولوژیک	حفظ مصالح توده مردم
احزاب فراگیر	نزدیک به دولت	رویکرد غیر طبقاتی	حفظ منافع احزاب
احزاب کارتلی	دولتی	رویکرد انحصارگرایی	تطبيق منافع حزب با دولت

(یافته تحقیق)

مایرو و کاتز معتقدند که احزاب سیاسی در نظام‌های دموکراتیک از بدو ظهور تا به امروز دستخوش چهار مرحله تحول گردیده‌اند که در جدول شماره (۱) قابل مشاهده می‌باشد؛ یعنی از «احزاب خواص» به «احزاب عوام» و سپس به «احزاب فراگیر» و نهایتاً به «احزاب دولتی» متحول گردیده‌اند و از این فرایند به «دولتی یا کارتلی شدن احزاب سیاسی» یاد می‌کنند. به زعم ایشان، مهمترین ویژگی این فرایند دور شدن تدریجی احزاب سیاسی از جامعه مدنی و نزدیک شدن به دولت است و در این رابطه، مهمترین عامل را حرفه‌ای شدن و سپس قانونی شدن یارانه‌های حزبی عنوان می‌کنند. بر این اساس، با ورود دولت‌ها به عرصه و پرداخت هزینه‌های حزبی و انتخاباتی، احزاب سیاسی به تدریج از جامعه جدا

^۱ - Alexis de Tocquevill

^۲ - James Maddison

^۳ - Andrew Jackson

شده و تنها هدفشان دسترسی بهتر و بیشتر به منابع دولتی برای ادامه زندگی سیاسی و حرفه‌ای‌شان می‌باشد؛ ضمن اینکه احزاب در دولت با بهره‌گیری از یارانه‌های دولتی می‌توانند راه را بر ورود احزاب تازه تأسیس، افراطی و خارج از سیستم نیز مسدود کرده و رقابت را به حداقل برسانند (Ayyoobi, 2010: 140).

این در حالی است که احزاب در نظام مردم سالاری دینی از این آفت در امان می‌باشند. در چارچوب اندیشه سیاسی - فقهی آیت الله خامنه‌ای، که خود نظریه پرداز محوری نگاه «مردم سالاری دینی» است (Sa'aidi, 2013: 163)، احزاب سیاسی به عنوان پدیده‌ای نوین و مولود مدرنیته، می‌توانند در نظام دینی از نقش و جایگاه مهمی برخوردار باشند، مشروط بر آنکه از ویژگی‌های خاص معرفت شناختی خود جدا شده و با ارزش‌های بومی (اسلامی - ایرانی) سازگار شوند (Statements 3/5/2008). در این صورت است که اولاً، تحت نظارت و هدایت دستگاه رهبری نظام قرار می‌گیرند و در راستای بسط یولی فقیه و نظام ولایی عمل می‌کنند، نه افراد و گروه‌های سیاسی، اقتصادی جویای قدرت و ثروت (Statements 28/5/1990). ثانیاً، هدفشان خدمت و تأمین دنیا و آخرت مردم و تحقق «حیات طیبه» در جامعه اسلامی خواهد بود، نه کسب قدرت و ثروت (Statements 8/5/2005). ثالثاً، کانالی خواهند بود برای هدایت افکار عمومی و آشنا ساختن مردم به حقوق و تکالیفشان، نه ایجاد انحراف و تفرقه در صفوف آن‌ها (Statements 23/2/1999). اینگونه احزاب در نظام دینی دارای سه کارویژه می‌باشند:

- ۱- ساماندهی مطالبات مردم
- ۲- ساماندهی عقلانیت اجتماعی از طریق خواص
- ۳- ساماندهی رفتارهای اجتماعی (Statements 28/5/1990)

راهکار خروج از بی نظمی

۱- وجود رأس اعلامی در دموکراسی مهم و ضروری است: در بیان اهمیت و ضرورت وجود رأس اعلامی در دموکراسی همین قدر کافی است که بدانیم در هر نظام سیاسی - اجتماعی رابطه معنا داری میان دوگانه «ثبات و پویایی» برقرار است و عملاً این رابطه معنا دار است که منطق و مکانیسم رقابت سیاسی را شکل می‌دهد. به عبارت روشنتر، ثبات منهای پویایی ماهیت نظام سیاسی را به سمت «اقتدارگرایی»^۱ و انسداد سوق می‌دهد و پویایی منهای ثبات نیز جامعه را به «اقتدارگریزی»^۲ و هرج و مرج متمایل می‌سازد که البته در هر دو حالت، جامعه و نظام سیاسی از تعادل خارج گشته و به همین دلیل، وجود رأسی اعلامی و آشکار که در جایگاه فصل الخطاب بتواند هم رفتارهای «پیوسته» جریان‌های محافظه کار که دغدغه ثبات را دارند و هم رفتارهای «گسسته» جریان‌های تحول خواه که دغدغه پویایی را دارند، مدیریت نموده و عملاً ثبات و پویایی نظام سیاسی - اجتماعی را در نقطه تعادل نظام حفظ نماید، بیش از پیش ضروری می‌نماید.

۲- وجود الیگارشلی نخبگان در رأس دموکراسی: در رأس دموکراسی که «علی شریعتی» آن را دموکراسی «رأس»ها می‌خواند (Shariati, 1991: 73)، آن دسته از نخبگان سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی قرار دارند که بر اکثریت حکومت می‌رانند. در واقع، نخبگان حاکم بر لیبرال دموکراسی با توجیه منطقی افرادی چون «موسکا»^۳ و «می‌خلز»^۴ تحت عنوان «قانون آهنین الیگارشلی» (Michels, 2006: 215) و در واقع، به پشتوانه سرمایه‌های عظیم مالی و به مدد احزاب سیاسی، در رأس هرم قدرت قرار می‌گیرند و دموکراسی پوشش و ابزار مناسبی برای مشروعیت بخشیدن به حاکمیت آنهاست و اینگونه است که احزاب سیاسی حاکم در این نظام‌ها ماهیتی دولتی به خود گرفته‌اند. بر این اساس اولاً، باید ریشه اغلب بحران‌ها و چالش‌های مبنایی در لیبرال دموکراسی را در رأس پنهان و نانوشته دموکراسی جستجو نمود. ثانیاً، تمام دموکراسی‌ها واجد یک رأس می‌باشند تا بتوانند فصل الخطاب دعاوی جریان‌های داخلی باشند. اما، از آنجا که نمی‌توان از نظر تئوریک فصل الخطابی که خود بخشی از دعوا نباشد را در ساختار مردم سالاری سکولار تعریف نمود و از طرفی، چون این نوع مردم سالاری بر اصولی چون اصالت فرد و اصالت فایده مبتنی است، بدیهی است که تنها با دخالت عوامل و قدرت‌های تعریف نشده و چه بسا بیرون از حاکمیت مردم بتوان نظم و تعادل را به سیستم برگرداند و از آنجا که این رأس نوشته و اعلامی نیست، پس نخبگان در پوشش دموکراسی و به اسم مردم حکومت می‌کنند و به همین دلیل است که برخی حاکمیت رأی مردم در این کشورها را ادعایی بیش نمی‌دانند؛ واقعیتی که موریس دوورژه آنرا «دموکراسی بدون مردم» می‌نامد و «هیلفردینگ»^۴ از آن به «دموکراسی صوری» یاد می‌کند (Ebenstein & Fogelman, 1990: Nineteen). به این معنا که قدرت در دستان عده‌ای معدود از نخبگان حرفه‌ای دائماً جایجا می‌شود (Ayyoobi, 2000: 56).

۳- فقیه عادل جامع الشرایط در رأس مردم سالاری دینی: اما، در مردم سالاری دینی مبتنی بر اصل ولایت فقیه اولاً، رأس مردم سالاری آشکار و اعلام شده است و به فقیه عادل و مدبر و برخوردار از مشروعیت الهی و مقبولیت مردمی اختصاص دارد. از طرف دیگر، در این نظام

¹ - Authoritarianism

² - Anarchism

³ - Gaetano Mosca

⁴ - Rudolf Hilferding

به مردم سالاری به مثابه یک «ارزش» نگریسته می‌شود و نه یک روش؛ چرا که داشتن «مقبولیت مردمی» نه تنها از حیث کارآمدی حائز اهمیت است، بلکه یک طریق شرعی به حساب آمده و به تعبیر آیت الله خامنه‌ای یک «وظیفه دینی» به شمار می‌رود (Statement 4/6/2002) و به همین دلیل است که ایشان دموکراسی حقیقی را مردم سالاری برخاسته از دین و ایمان می‌داند (Statement 3/8/2005). ثانیاً، برخلاف لیبرال دموکراسی که رأس آن در اختیار نخبگان وابسته به نگاه‌های زر و زور است، در مردم سالاری دینی این رأس به هیچ جریان خاص سیاسی و اقتصادی وابسته نیست و با الگو گرفتن از اصل «امامت» در مذهب شیعه، صرفاً به «اعتماد» توأم با «اعتقاد» مردم متکی است. ثالثاً، ولی فقیه حاکم بر رأس مردم سالاری دینی از فضیلت نفسانی «عدالت» و تقوای الهی برخوردار است، بگونه‌ای که در چارچوب احکام و قوانین اسلامی، بدنال تأمین منافع و مصالح دنیوی و اخروی مردم - و نه گروهی خاص - و به تعبیر آیت الله خامنه‌ای، بدنال تحقق حیات طیبه اسلامی می‌باشد: «حیات طیبه اسلامی، زندگی ای است که در آن، راه رسیدن به معنویت و اهداف و سرمنزل‌های نهایی این راه، از زندگی دنیایی مردم عبور می‌کند. اسلام دنیای مردم را آباد می‌کند؛ منتها آبادی دنیا هدف نهایی نیست. هدف نهایی عبارت است از این که انسان‌ها در زندگی دنیوی از معیشت شایسته و مناسب، از آسودگی و امنیت‌خاطر و از آزادی فکر و اندیشه برخوردار باشند و از این طریق به سمت تعالی و فتوح معنوی حرکت کنند» (Statement 8/5/2005). لذا، در راستای مراقبت از حرکت کلی نظام و جلوگیری از رفتارهای انحرافی و افراطی افراد و جریان‌های سیاسی و مدیریت آن رفتارها، ضروری است که تمامی نهادهای دولتی و مدنی، از جمله احزاب سیاسی نیز در راستای بسط ید ولی فقیه ایفای نقش کنند.

به عبارت دیگر، میان تمامی نهادهای حاکمیتی و مردمی از یکسو و ولی فقیه از سوی دیگر، یک التزام مبنایی و گفتمانی وجود دارد که تبعات و آثار آن قبل از همه به «نظام ولایی» بر می‌گردد و در این میان، نقش ولی فقیه یک نقش محوری و در عین حال نظارتی است که در مواقعی خاص و از جایگاه رأس مردم سالاری و فصل الخطاب بودن و به منظور خارج کردن نظام از بن بست احتمالی، این اختیار را دارد که در صورت تراحم، مسائل را اَهَمَّ و فی الأَهَمَّ کرده و در راستای تأمین مصالح نظام و مردم اقدام به صدور حکم حکومتی نماید و این تدبیری است که در ساختار حقوقی بسیاری از کشورهای دموکراتیک در قالب «نهاد ناظر قانون اساسی» پیش‌بینی شده است، همچنانکه در کشوری مثل آمریکا این مهم بر عهده کنگره گذاشته شده، در فرانسه به «شورای قانون اساسی» و در آلمان و روسیه و ترکیه به «دادگاه قانون اساسی» این کشورها واگذار شده است (Marandi, 2002: 20)؛ با این تفاوت که در نظام‌های سکولار، برخلاف مردم سالاری دینی، فصل الخطاب در تحلیل نهایی، خود بخشی از دعوا می‌باشد، همچنانکه اعضای ۹ نفره نهاد ناظر قانون اساسی در آمریکا منصوب رئیس جمهور می‌باشند و طبیعی است که در صورت بروز اختلاف میان قوه مجریه و دیگر قوا، مرجع رسیدگی به اختلاف نهادی است که خود بخشی از دعواست.

۴- مردم سالاری دینی و تقدم مصالح جمع بر مصالح فرد: از منظر هستی‌شناسی، تقدم فرد بر جامعه هم از حیث وجودی و هم از حیث زمانی واقعیتی غیر قابل انکار است؛ اما، نمی‌توان بر این نظریه هستی‌شناختی به لحاظ منطقی نتایج سیاسی و اقتصادی و حقوقی را مرتب نمود (pazouki, 2015; 435)؛ با این حال، «در غرب، فردگرایی هستی‌شناختی مبنای فلسفی لازم را برای فردگرایی اخلاقی و سیاسی (و اقتصادی) بوجود آورد» (Arblaster, 1989: 19 - 20). اما در اندیشه حقوقی و سیاسی اسلام اولاً، هم فرد اصالت دارد و هم جامعه (Motahhari, 1996: 142) و ثانیاً، هرگاه مصلحت اجتماعی با مصلحت فرد تراحم پیدا کند، اولویت به حفظ مصالح جمع است (Motahhari, 2001: 22).

جدول ۲- مقایسه جایگاه آزادی و برابری در لیبرال دموکراسی و مردم سالاری دینی

لیبرال دموکراسی	مردم سالاری دینی
۱ تقدم آزادی بر برابری	تأکید همزمان بر آزادی و برابری
۲ تعارض میان آزادی و برابری	عدم وجود تعارض ذاتی میان آزادی و برابری
۳ برقراری نسبت تباین میان آزادی و برابری	برقراری نسبت عموم و خصوص من وجه میان آزادی و برابری
۴ لازمه تقویت آزادی تضعیف دموکراسی است	لازمه تقویت آزادی تقویت عدالت اجتماعی است
۵ لازمه تقویت برابری تضعیف لیبرالیسم است	لازمه تقویت برابری تقویت عدالت اجتماعی است
۶ تأکید بر اصالت فرد در تعارض با اصالت جمع	تأکید توأمان بر اصالت فرد و جمع
۷ تأکید بر آزادی مطلق افراد در فعالیت‌های اقتصادی و نفی دخالت دولت در آن	احترام به مالکیت خصوصی همراه با پذیرش دخالت دولت برای جلوگیری از نابرابری
۸ مخالفت عینی با عدالت اجتماعی	حمایت عینی از عدالت اجتماعی

(یافته تحقیق)

۵- مقایسه تطبیقی پیرامون آزادی و برابری در مردم سالاری دینی و لیبرال دموکراسی: در ادامه، همچنانکه در جدول شماره (۲) قابل مشاهده است، با تشریح دو موضوع اساسی، یعنی «آزادی» و «برابری» از منظر لیبرال دموکراسی و مردم سالاری دینی، تلاش می‌شود ریشه بحران های سیاسی در لیبرال دموکراسی و مصون بودن نظام ولایت فقیه از ابتلای به این بحران‌ها هرچه بیشتر آشکار گردد.

- آزادی: زیربنای فکری لیبرال دموکراسی بر دو اصل اساسی، یعنی «اصالت فرد» و «اصالت فایده» استوار می‌باشد و بر این اساس، سیستم عقلانی یک فرد لیبرال که از نوع عقل ابزاری و محاسبه‌گر است، کار درست را کاری تعریف می‌کند که بیشترین سود و فایده و لذت را برای وی داشته باشد. قائل بودن به این دو اصل، همچنانکه می‌تواند بحث از آزادی را به حیطه تمایلات نفسانی فرد بکشاند (آزادی منفی)، می‌تواند مواضع فردی را نیز در تعارض با اخلاقیات و عقلانیت جمعی و مصالح جامعه سوق دهد. این در حالی است که در چارچوب مبانی اسلام شیعی که نظریه مردم سالاری دینی بر آن استوار است، آزادی یعنی رهایی از عبودیت غیر خدا و وسیله‌ای است برای رشد و تعالی انسان (آزادی مثبت). به اعتقاد شهید مطهری، آزادی در اسلام در جهت تعالی و رشد انسانیت اعمال می‌شود، در حالی که در لیبرال دموکراسی به رشد حیوانیت می‌انجامد: «آزادی و دموکراسی در اسلام یعنی انسانیت رها شده، حال آنکه این واژه در قاموس غرب یعنی حیوانیت رها شده» (Motahhari, 2005: 104).

- برابری: استفاده مساوی از فرصت‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در تمام زمینه‌ها و برای همه افراد و در پیشگاه قانون یکی از آرمان‌های بشر و از جمله اهداف انبیاء و مصلحان در طول تاریخ و انگیزه بسیاری از جنبش‌های اجتماعی، سیاسی و از اصول دموکراسی است. با این حال، امروزه جوامع لیبرال دموکراسی با انواع معضلات، همچون نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و بویژه نابرابری‌های سیاسی مواجه می‌باشند که ظهور کارتل‌های اقتصادی و همچنین، ظهور احزاب کارتلی از آن جمله است. با کنار گذاشتن اصل «خدا محوری» و طرح فلسفه «امانیسم» به جای آن، موجودی که قرار بود انسان خود بنیاد باشد و با تکیه بر عقل ابزاری خود به سعادت مطلوب برسد، به حیوانی رها شده و منفعت طلب تبدیل گردیده است.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

نتیجه آنکه: ۱- تمامی اشکال و مدل‌های دموکراسی سکولار در خوشبینانه‌ترین حالت، نوعی «مردم داری» است که متناسب با نوع مدل آن، تعدادی از نخبگان حقیقی و حقوقی در پوشش رأی مردم و در رأس دموکراسی اقدام به تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری می‌کنند و بدیهی است که در چنین نظامی، با توجه به اعمالی بودن رأس دموکراسی، ساختار قدرت مردم سالار نبوده، بلکه حزب سالار و نخبه پرور می‌باشد. ۲- در تمامی اشکال و مدل‌های دموکراسی حاکمیت تنی چند از نخبگان در رأس مردم سالاری، واقعیتی انکار ناپذیر و در عین حال اجتناب ناپذیر است، چرا که توده مردم از انجام امور تخصصی عاجزند؛ ۳- در لیبرال دموکراسی بخاطر قائل بودن به «اصالت فرد»، شاهین ترازوی عدالت همواره به نفع فرد و در عمل به نفع افراد دارای موقعیت و توان خاص سنگینی می‌کند و مصالح و منافع جمع (مردم) در اولویت بعد از فرد قرار می‌گیرد و همین اولویت‌بندی ناصواب باعث می‌شود که یک اقلیت برخوردار از قدرت و ثروت در جامعه بتوانند بیشترین بهره را از این وضعیت برده و همواره خود را در «رأس دموکراسی» قرار دهند. ۴- از آنجا که حاکمیت نخبگان در رأس دموکراسی بصورت اعمالی است، لذا ساختار قدرت، از یک طرف و ماهیت نخبگان، از طرف دیگر دو عامل بستر ساز در بروز تعارض منافع میان رأی‌های اعلامی، یعنی مردم و رأس‌های اعمالی، یعنی نخبگان حاکم، به شمار می‌روند. ۵- تعارض یاد شده میان مردم و نخبگان باعث بوجود آمدن بحران سیاسی از نوع بحران توزیع در این نظام گردیده است که ظهور احزاب کارتلی یکی از مهمترین نشانه‌های آن در حوزه سیاسی اجتماعی به شمار می‌رود. ۶- راهکار برون رفت از این بحران همانا اصلاح ساختار قدرت از طریق اعلامی شدن رأس دموکراسی و همچنین، اصلاح ماهیت نخبگان با الگو برداری از نقش و جایگاه ولی فقیه در مردم سالاری دینی می‌باشد. به عبارت دیگر، در مردم سالاری دینی اولاً، مردم سالاری واجد رأس اعلامی است. ثانیاً، این رأس علاوه بر علم، واجد دیگر فضائل اخلاقی همچون عدالت نیز می‌باشد. ثالثاً، تقدم حقوق جمعی بر حقوق فردی - در کنار دو عامل دیگر - مانع از آن می‌شود که تعارضی میان مردم و رأس مردم سالاری ایجاد گردد و در این بین، احزاب سیاسی نیز در کنار پویایی، از ثبات و استحکام نظام سیاسی غافل نبوده و با انجام کارویژه‌های خود، یعنی ساماندهی مطالبات مردم، ساماندهی عقلانیت اجتماعی و ساماندهی رفتارهای اجتماعی، رأس مردم سالاری را در برقراری ثبات نظام سیاسی و حفظ آن در نقطه تعادل یاری می‌رسانند.

References

1. Arblaster, A. (1989). The rise and fall of liberalism. (A. Mokhber, Trans.). Tehran: Markaz Publication.
2. Arblaster, A. (2000). Democracy. (H. Mortazavi, Trans.). Tehran: Ashian Poblcation.

3. Ayyoobi, H. (2000). The dream of majority rule in democratic systems. *Baztab Andishe*, (6), August-September.
4. Ayyoobi, H. (2010). Governmentalization of parties in the west: Rereading the theory of party cartels by Richard Katz and Peter Mayer. *Ettelaat Sisi Eghtesadi*, (271-272), March-May.
5. Ayyoobi, H. (2017). *Emergence and Continuity Parties in the West* (4th ed.). Tehran: Soroush publication.
6. Cohen, C. (1994). *Democracy*. (F. Mjidi, Trans.). Tehran: Kharazmi Poblcation.
7. Duverger, M. (1978). *Political Party*. (R. Oloumi, Trans.) (2nd ed.). Tehran: Amirkabir Poblcation.
8. Duverger, M. (1990). *Political Sociology*. (A. Ghazi, Trans.). Tehran: Tehran University Poblcation.
9. De Benoist, A. (1993). Ten principles of democracy based on participation. *Ettelaat Siasi Eghtesadi*, (77-78).
10. De Benoist, A. (1993). Democracy according to philosophers. *Ettelaat Siasi Eghtesadi*, (67-70).
11. Ebenstein, W., & Fogelman, E. (1990). *Contemporary political schools*. (H. A. Nozari, Trans.) (2nd ed.). Tehran: Gostareh Poblcation.
12. Gould, J. (2005). *Social science culture*. (M. J. Zahedi, Trans.) (2nd ed.). Tehran: Maziyar Poblcation.
13. Guenon, R. (2008). *The crisis of the modern world*. (H. Azizi, Trans.). Tehran: Hekmat poblcation.
14. Huntington, S. (1991). *Political order in societies undergoing transformation*. (M. Salasi, Trans.). Tehran: Elm Poblcation.
15. Held, D. (1990). *Models of democracy*. (A. Mokhber, Trans.). Tehran: Roshangaran Poblcation.
16. Kuhnel, R. (1996). *Liberalism*. (M. Fekri, Trans.). Tehran: Tous Poblcation.
17. Khomeini, R. (2006). *Sahifeh-ye Imam* (4th ed.). Tehran: Imam's Works Poblcation.
18. Khomeini, R. (1990). *Duties and power of the Velayat Faghih*. Tehran: Farhang va ershad eslami Poblcation.
19. Lacombe, R. (2003). *The crisis of democracy*. (N. A. Tabandeh, Trans.). Tehran: Baghno Poblcation.
20. Levine, A. (2001). *Liberal Democracy: A Critique of its Theory*. (S. Zibakalam, Trans.). Tehran: Samt Poblcation.
21. Marandi, M. R. (2002). *Discretionary Supervision and Rimot Suspition*. Tehran: Danesh va Andisheh Moaser Poblcation.
22. Motahhary, M. (2001). *Islam and the requirements of time* (11th ed.). Tehran: Sadra Poblcation.
23. Motahhary, M. (2005). *About the Islamic Revolution*. Tehran: Sadra Poblcation.
24. Motahhary, M. (1996). *Philosophy of History* (7th ed.). Tehran: Sadra Poblcation.
25. Macpherson, C. B. (2000). *The real world of democracy*. (A. Mansoury, Trans.). Tehran: Agah Poblcation.
26. Michels, R. (2006). *Sociology of Political Parties*. (A. Naghibzadeh, Trans.). Tehran: Ghomes Poblcation.
27. Mill, J. S. (n.d.). *The freedom*. (J. Sheikh-al-Eslami, Trans.). Tehran: Tarjomeh va Nashre Ketab Poblcation.
28. Mill, J. S. (1990). *Reflections on elective government*. (A. Ramin, Trans.). Tehran: Ney Poblcation.
29. Naghibzadeh, A. (1999). *The party and its role in today's societies*. Tehran: Dadgostar Poblcation.